

KADIOĞLU OFLU VE ESERLERİ

Osman TAŞKIN*

Hayatı

Kadioğlu Oflu'nun hayatı hakkında detaylı bir malumat bulunmamaktadır. Müellifin hem katalogtaki künye bilgisinden hem de eserin son sayfasında kendi verdiği bilgilerden Oflu olduğu anlaşılmaktadır. Eserin son sayfasında yazar kitaba son verirken kimlik bilgilerini de vermektedir. Of kazasının Paçan (Maraşlı) köyünde h. 1236 (m. 1820) senesinde doğduğunu, "Kadioğlu Oflu" ismine sahip olduğunu söylemektedir.¹ Osmanlı Devleti'nin 1834 yılı sayımında Of köylerinde yer alan soyadları incelendiğinde Paçan köyünde Kadioğlu soyadına rastlanmaktadır.² Bu durum yazarın ifadesini doğrulamaktadır. Of kazası o yıllarda İstanbul'dan sonra Osmanlı'nın neredeyse ikinci ilmi merkezi olarak görülmektedir. Of kazasında tarım alanlarının çok sınırlı olması, sahil dışındaki köy halkının gurbete çıkmasına neden oluyordu. İnsanların Of'tan çıkmaması için en önemli yol hocalık ve müderrislikti, ayrıca icazet aldığı gurbette geçerli bir mesleği olmuş oluyordu. Bu sebeple sahile kıyısı olan yerler hariç Of'taki halkta okuma oranı yüksekti.³

Eseri

Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî

Eserin incelediğimiz bu nüshası Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 6061 numaraya yer alan bir yazma eserdir. Katalogda adı "Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî" olarak kayıtlıdır. Serlevhada müellif adı Kadioğlu Oflu şeklinde verilmiştir. Eser 109 varak ve her sayfada 16 satırdan oluşmakta, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olup, her sayfası iki sütun halinde nazım şeklinde yazılmıştır. Eser Osmanlı Edebiyatı türüne aittir. Esere ait Konya Koyunlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesinde Ahmet b. Halil el-Üsküdarî adlı müstensih tarafından yazılan "Ahmed Zemci Hikâyesi" adlı bir başka nüsha bulunmaktadır. Eserin Ekici tarafından latin harflerine transkripsiyonu yapılmıştır.⁴ Ancak araştırmacı eserin içeriği hakkında herhangi bir bulgu sunmamıştır. Ayrıca eserin yazıldığı dönemi Eski Anadolu Türkçesi dönemi ve 13. yüzyıl olarak hatalı olarak değerlendirmiştir.⁵ Halbuki eserde yazdığı üzere Kadioğlu Oflu 1236 yılında Paçan köyünde doğduğunu ifade etmiştir. Buraların Müslümanların eline geçmesi ancak 16. yüzyılda gerçekleştiği düşünüldüğünde 1236 yılının hicri takvim olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, osman.taskin@trabzon.edu.tr

¹ a Oflu, *Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 6061, 107.

² "1834 Of Nüfus Defteri'nde Adı Geçen Aileler ve Köyler" (2023).

³ Haşim Albayrak, *Oflu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları* (İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2008), 34.

⁴ Neslihan Ekici, *Tarihi Şahsiyetlerin Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kullanılması: Kitab-ı Ahmed Ez-Zemci Örneği (1B-107B)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2023).

⁵ Ekici, *Tarihi Şahsiyetlerin Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kullanılması: Kitab-ı Ahmed Ez-Zemci Örneği (1B-107B)*, 8.

Eserin Önemi

Eser ilmi bir özellik veya üstün bir sanat eseri özelliği göstermemesine rağmen Osmanlı'da önemli bir konuma sahipti. Osmanlı'da başta yeniçeriler olmak üzere fütüvvet ocakları, Şii-Alevi zümreler, Bektaşiler ve Ahiler arasında, daha sonra da eşraf içinde ve köy odalarıyla kahvehanelerde, Hz. Ali ve Hz. Hamza hikayeleri gibi Ebu Müslim ve Ahmet ez-Zemcî gibi mensur destanların okunması da bir gelenek haline almıştı.⁶ Bu tür kitaplar ve okuma toplantıları edebi bir eğlence aracı olarak işlev görmeyen yanında, okuma yazma bilmeyen insanlara dini ve ahlaki bilgileri öğretme amacı taşımaktadır. Bu sebeple yaygın din eğitiminin bir aracı olarak işlev görmektedir. Osmanlı'da halk İslamiyet'i medrese din alimlerinden daha çok, kendini dışarıdan yetiştirmiş kussas veya meddah adlı gezici vaizlerden öğrenmişlerdi.⁷ Kadioğlu'nun Ahmed-i Zemcî adlı eseri, İstanbul'da 18 yüzyılda Hz. Hamza ve Ebu Müslim, gibi tarihsel-efsanevi karakterlerin serüvenlerini anlatan kahramanlık hikayeleri arasında yer almaktadır. Bu tür eserler yüksek ulema dışında her türlü sosyo-ekonomik arka plana sahip şehirli kesim arasında ciddi bir rağbete mazhar olmuştu.⁸ Bu eserler bir sahaftan veya şahıstan kira veya ödünç şeklinde alınmaktaydı. Be sebeple bu tür kitaplar, diğer tür yazma eserlere göre daha fazla yıpranmaktaydı. Bu kahramanlık hikayeleri uzun kış gecelerinde, Ramazanlarda, akşam-yatsı namazı arasında çoğunlukla kahvede, ev sokak veya kamusal bir alanda bir dinleyici kitlesi karşısında bir veya birkaç oyuncu tarafından seslendirilmekteydi. Seslendirilen kişiye verilmek üzere bazen dinleyiciler arasında para toplanır, bazen de kahve sahibi tarafından para ödülü veya ücretsiz kahve verilirdi.⁹ Özellikle yeniçerilerin devam ettiği kahvelerde kahramanlık konularını işleyen kitapları okutup dinlemek çok revaçta idi. Bilindiği üzere Yeniçeri ocağı Bektaşî geleneğe sahipti. Bu sebeple Hz. Ali soyundan geldiğine inanılan ve Emevileri yıkıp Abbasi devletini kuran Ebu Müslim hikayeleri çok yaygın bir şekilde elden ele, kulaktan kulağa dolaşmaktaydı. Bu kitaplar Anadolu insanının karakterinin oluşmasında, birlik, beraberlik, dayanışma gibi hasletlerin gelişmesinde ve kararlılık, cesaret, liderlik, dürüstlük, sorumluluk, adalet, sadakat, fedakârlık gibi değerlerin yaşamasında önemli bir rol oynamıştır.

Muhtevası

Eserde Ebu Müslim Horasani'nin yaveri Ahmet ez-Zemci'nin, Ebu Müslim Horasani şehit edildikten sonraki hayatı, mücadelesi ele alınmaktadır. Eserin kahramanı olan Ahmed ez-Zemcî, Arap milliyetçisi olan Emevi Devleti'nin yıkılıp yerine Mezopotamya ve Anadolu halkları için daha ılımlı olan Abbasi Devleti'nin kurulmasında başrol oynayan Ebu Müslim-i Horasani'nin yandaşı, silah arkadaşıdır. Halk arasında muteber ve daha çok okunan eser Müslimnâmedir. Çünkü asıl kahraman ve aktör odur, destanın öznesi odur. Ancak Ebu Müslim'in yaşamı, kahramanlıkları, Abbasîler'in zaferi ve döneminde gerçekleşen bazı olaylarla zamanla genişletilerek zenginleştirilmiştir. Onun yaverlerinden Ahmed ez-Zemcî bu genişletmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰ Bazı Fars edebiyatına ait kaynaklarda Ahmed ez-Zemcî'nin keçe elbisesi, sopası ve üflemleri tufeği ile yaya olarak Ebu Müslim'in yanında yer alan savaşçı derviş olarak ele alınmaktadır.¹¹

Eser, destanla roman arasındaki geçiş dönemi olan halk hikâye örneği olarak kaynak teşkil etmektedir. Resulullah'ın ashâbı ve dört halifeye dua ile başlayan eser, okuyucuya kıssadan hisse alıp tefekkür

⁶ Nurettin Albayrak, "Ebu Müslim Destanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 10/195.

⁷ Zehra Öztürk, "Eğitim Tarihimizde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar", *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/4 (01 Ekim 2003), 133.

⁸ Elif Sezer Aydın, "Osmanlı İstanbul'unda Elden Ele Dolaşan Raf Yüzü Görmemiş Hikaye Kitapları Muhayyel Kütüphaneler", *Z Kültür Sanat Şehir Tematik Dergi* 5 (2021), 137.

⁹ Öztürk, "Eğitim Tarihimizde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar", 137.

¹⁰ Irene Melikoff, *Türk-İran Epik Geleneğinde Horasan Teberdarı Ebu Müslim* (Ankara: Elips Kitap, 2012), 74.

¹¹ Melikoff, *Türk-İran Epik Geleneğinde Horasan Teberdarı Ebu Müslim*, 89.

etme tavsiyesiyle başlamaktadır. “Hoca Muhammed” adlı bir kimseden rivayetle Ebu Müslim ve oğlu Feyruz’la ilgili kısa bir olay üzerinden, onların hayatlarından bahsettik, şimdi ölümünden bahsedelim diye esere başlamaktadır. Emevilerle Mücadele eden Ebu Müslim tahta Cafer’i çıkarmış ve Abbasi döneminin fitilini ateşlemiştir. Abbasi halifesi Cafer vezir olarak kendisine Abd-i Cebbar’ı seçmiştir. Abd-i Cebbar da Ebu Müslim’e olan düşmanlığı sebebiyle halifenin aklına girerek Ebu Müslim’i ortadan kaldırmak istemiş ve bunda muvaffak olmuştur.¹² Sonraki sayfalarda ise Ebu Müslim’in şehadetini ve başta Ahmed ez-Zemcî olmak üzere Ebu Müslim’e tabi olanların şehidin cenazesini gördüklerinde yaşadıkları acı tecrübeyi tasvir etmektedir. Ayrıca dostlarının, Ebu Müslim’in cenazesini Cafer’in kalesinden teslim alma çabalarını, şehidin cenazesini kıldırma ve Horasan’a götürmeye çalışmalarından bahsetmektedir. Eserin tamamına yakını mevtanın Horasan yolunda, peşlerine düşen halife Cafer ve Abd-i Cebbarın Ebu Müslim’in cenazesini ele geçirmeye çalışmasından ve bu süreçte yaşanan savaş-mücadelelerden bahsetmektedir. Ayrıca Cafer ve Abd-i Cebbar başta olmak üzere düşmanlardan alınan intikamlara değinmektedir. Eserin son sayfasında yazar kendini tanıtarak, dinleyici-okuyucudan dua isteyerek kitabı sonlandırmaktadır.

Resim 1: Kitabın ilk ve son sayfası

¹² Ebu Müslim’in öldürülmesi hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: Nadir Karakuş, *Bir İhtilalcinin Anatomisi: Ebu Müslim Horasanı* (İstanbul: İlim Yurdu Yayıncılık, 2017), 217-230.

Kaynakça

- Albayrak, Haşim. *Oflu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2008.
- Albayrak, Nurettin. “Ebu Müslim Destanı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/195-196. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Ekici, Neslihan. *Tarihi Şahsiyetlerin Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kullanılması: Kitab-ı Ahmed Ez-Zemci Örneği (1B-107B)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Kadıoğlu Ofu. *Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî*. İstanbul: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 6061.
- Karakuş, Nadir. *Bir İhtilalcinin Anatomisi: Ebu Müslim Horasani*. İstanbul: İlim Yurdu Yayıncılık, 2017.
- Melikoff, Irene. *Türk-İran Epik Geleneğinde Horasan Teberdarı Ebu Müslim*. Ankara: Elips Kitap, 2012.
- Öztürk, Zehra. “Eğitim Tarihimizde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/4 (01 Ekim 2003), 131-155.
- Sezer Aydın, Elif. “Osmanlı İstanbul’unda Elden Ele Dolaşan Raf Yüzü Görmemiş Hikaye Kitapları Muhayyel Kütüphaneler”. *Z Kültür Sanat Şehir Tematik Dergi* 5 (2021), 136-138.
- “1834 Of Nüfus Defteri’nde Adı Geçen Aileler ve Köyler”. 2023. Erişim 10 Kasım 2023. <https://www.ofunesesi.com/1834-of-nufus-defterinde-adi-gecen-aileler-ve-koyler-26866-haberi>